

Hogyan hiányozhat

az olasz fonológiából
a zöngésségi hasonulás?

Huszthy Bálint
PPKE BTK

Szeged, 2017. nov. 24.
LingDok

1. Bevezetés – Háttér

- ▶ Az olaszban nyelvtörténeti és fonotaktikai okokból nincsenek zörejhangkapcsolatok, pl.: (lat.) *abstractus* > (ol.) *astratto* (törlés és helyhasonulás)
- ▶ Az egyetlen kivétel az /sC/, amely számos hangtani problémát vet fel
- ▶ Az /s/ zöngés msh. előtt sokszor [z], de /z/ nem fonéma az olaszban (vö. Bertinetto)

Problémák az /s/ zöngésülésével:

- ▶ Zörejhangok előtt csak szó elején történik meg: [z] *degn*o, de: *ga[s]dotto*, *fa[s]book* stb.
- ▶ Zengőhangok mindig kiváltják: [z] *nob*, *a[z]ma*, *tra[z]loco* stb.
- ▶ Szóhatáron sem megy át: *autobu[s] bianco*, *lapi[s] giallo* stb.
- ▶ Gyanús, hogy ez nem „klasszikus” regresszív zöngésségi hasonulás (vö. Huszthy).

1. Bevezetés

- ▶ **Feltevés:** az olasz hangtanból hiányzik a zöngésségi hasonulás (VA).
- ▶ **Célok:** bebizonyítani fonetikailag, és megindokolni fonológiailag.

KÍSÉRLETI MÓDSZERTAN:

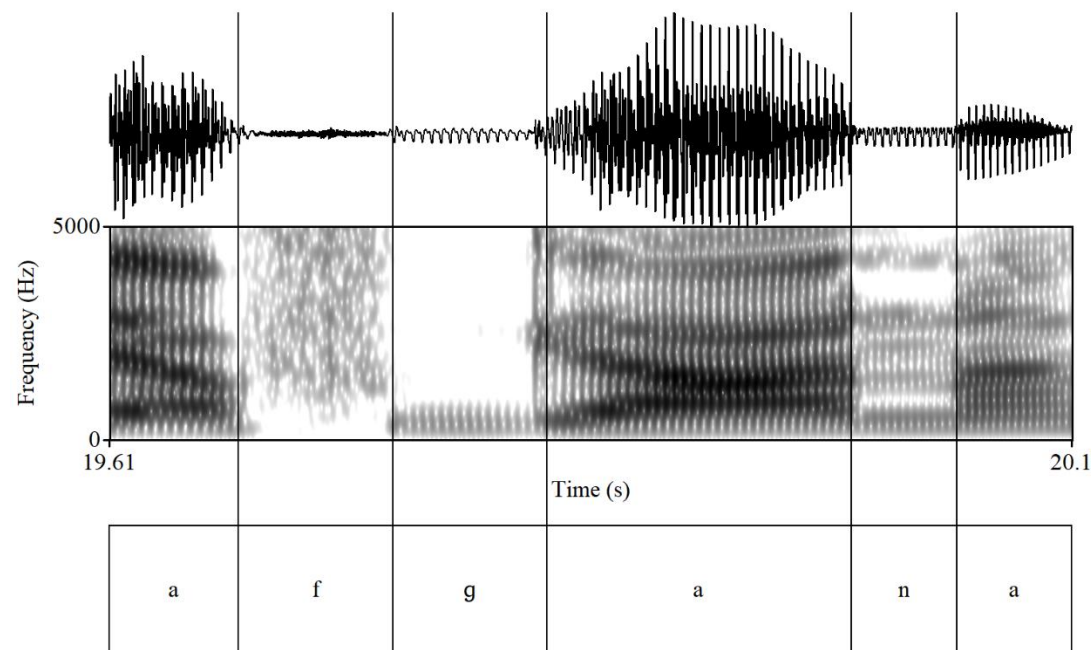
- ▶ Idegen akcentus és jövevényszavak
- ▶ Stúdiófelvételek (MTA NYTI, Pisa SNS)
- ▶ 15 olasz adatközlő
- ▶ 19 rövid olasz szöveg felolvasása, benne több száz célszóval
- ▶ Célszavak: laringális változók, TD és DT kapcsolatok, /sC/-kapcsolatok...
- ▶ Felhasznált programok: SpeechRecorder, Praat, R

2. Fonetika: Hogyan bizonyítható a ZH hiánya?

2.1. „Látható” bizonyítékok

- ▶ A célszavak hangszíneképeken:

Minden zörejhangkapcsolatra példa (TD, DT...), különböző adatközlők kiejtésében.

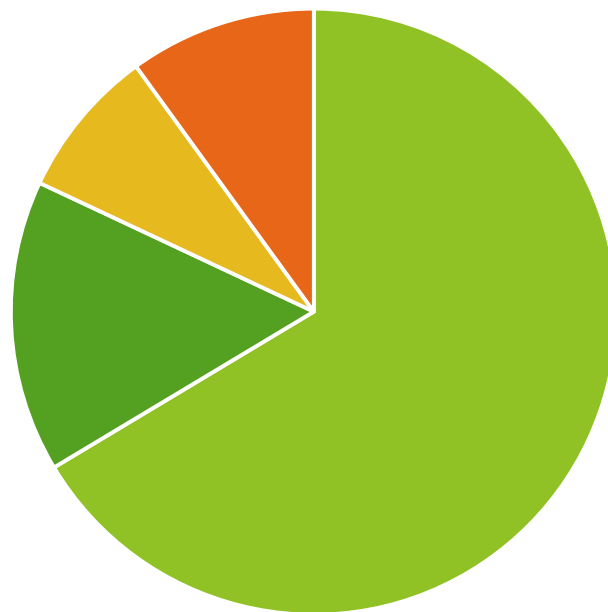

2.2. „Számszerű” bizonyítékok

- ▶ statisztikák

Nem /sC/ zörejhangkapcsolatok:

Összes ejtett zörejhangkapcsolat: 1662

■ no VA ■ RVA ■ PD ■ törlés

- No VA: 1091 (66%)
- RVA: 256 (15%)
- PD: 132 (8%)
- Törlés: 164 (10%)
- Rontás: 17 (1%)

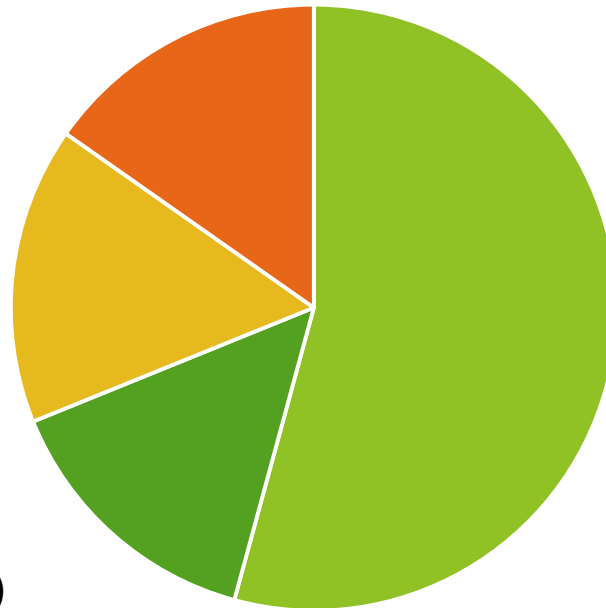
Példák célszavakra:

- TD: *upgrade, McDonald's, football, Sampdoria, eczema*
- DT: *vodka, gangster, Südtirol, subcultura*
- FD: *afgana, surfboat*
- VT: *sovchoz*

- Svá-betoldások száma: 257 (az összes eset 15%-a)
- A 256 RVA megoszlása: 72 zöngésülés (28%) és 184 zöngétlenedés (72%)

Az eredmények dialektális bontásban: ÉSZAK (4 adatközlő)

Észak: össz. 487 ejtés

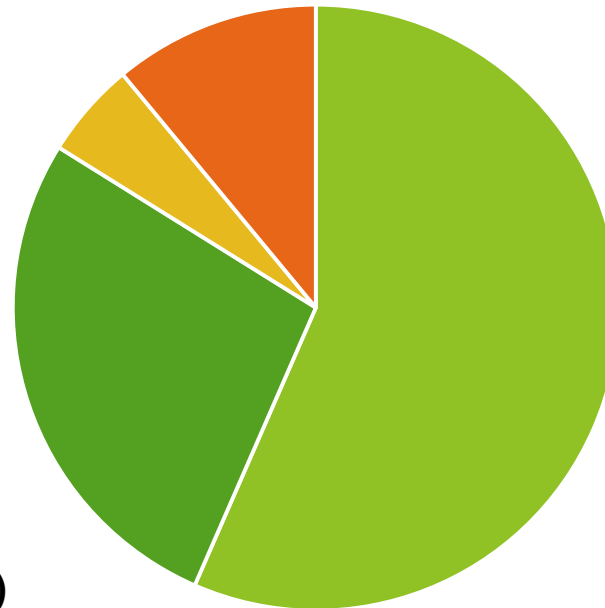

■ no VA ■ RVA ■ PD ■ törlés

- No VA: 263 (54%)
- RVA: 71 (15%)
- PD: 77 (16%)
- Törlés: 74 (15%)
- Rontás: 4 (1%)
- Svá (az összesben): 44 (9%)

Az eredmények dialektális bontásban: KÖZÉP (5 adatközlő)

Közép: össz. 531 ejtés

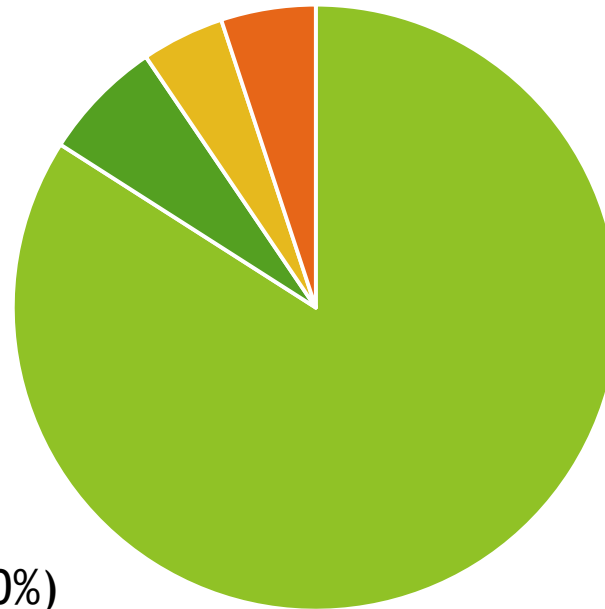

■ no VA ■ RVA ■ PD ■ törlés

- No VA: 298 (56%)
- RVA: 144 (27%)
- PD: 27 (5%)
- Törlés: 58 (11%)
- Rontás: 4 (1%)
- Svá (az összesben): 23 (4%)

Az eredmények dialektális bontásban: DÉL (5 adatközlő)

Dél: össz. 644 ejtés

■ no VA ■ RVA ■ PD ■ törlés

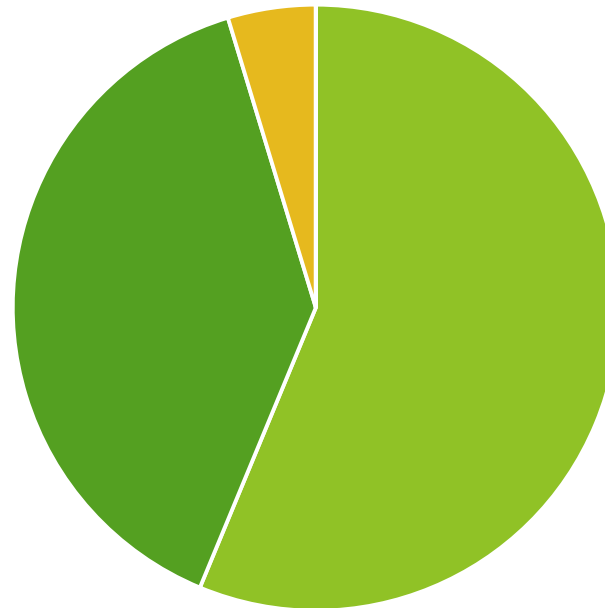
- No VA: 532 (83%)
- RVA: 41 (6%)
- PD: 28 (4%)
- Törlés: 32 (5%)
- Rontás: 9 (1%)
- Svá (az összesben): 190 (30%)

Egy példa /sC/-kapcsolatra: *iceberg*

- A szakirodalom szerint az /sC/-kapcsolatok ingadoznak a szótagolásukat tekintve (Bertinetto & Loporcaro)

iceberg (össz. 64 ejtés)

■ no VA ■ RVA ■ PD ■ törlés

- No VA: 36 (56%)
- RVA: 25 (39%)
- PD: 3 (5%)
- Törlés: 0
- Svá: 3 (5%)

3. Szinkrón fonológiai magyarázatok

3.1. OT-s megközelítés

- ▶ Az olasz fonológia konzervatív: a bemenetek megőrzésére törekszik (inkább betold, mint elvesz).
- ▶ Magasra rendezett hűségkorlátok: a betoldást engedik, a törlést nem.
- ▶ Az adatközlők kerülnek a zöngésségi hasonulást, helyette más javító stratégiákat alkalmaznak vagy semmit (66% no VA).

„Különleges” javító stratégiák az adatokban:

- ▶ Aspirálódás, pl.: *eczema* [ek^h'dze:ma], *football* [fut^h'ballə]
- ▶ Frikativizálódás, pl.: *McDonald's* [mex'dɔ:naldə], *subcultura* [suβkul'tu:ra]
- ▶ Msh.-gemináció, pl.: *upgrade* [app(ə)'grejdə], *vodka* ['vɔdd(ə)ka]
- ▶ Metatézis, pl.: *röntgen* > *rönteng*, *Bildungsroman* > /*bildunzgroman*/
- ▶ Szünettartás, pl.: *outdoor* ['awt | dor], *surfboat* ['sɛrf | bot]

Érvek a szinkrón olasz fonológia konzervativitása mellett

- ▶ Helyhasonulás egyáltalán nem fordul elő (vö. diakrón: *factu* > *fatto*)
- ▶ Tripla msh-kapcsolatokból jellemzően nincs törlés (*softball, ginkgo, pingpong, Sampdoria, fastfood, backslash...*)
- ▶ Msh-nyúlás TC-helyzetben a törlés elkerüléséért (*McDonald's, vodka*)
- ▶ Erős svá-betoldási hajlam
- ▶ Homorgán zörejhangkapcsolatok nem olvadnak össze (*Südtirol, Sud Tirolo, outdoor, background...*)
- ▶ /t+s/ nem affrikálódik idegen szavakban (*outsider*)
- ▶ ULTIMA RATIO: nincs zöngésségi hasonulás

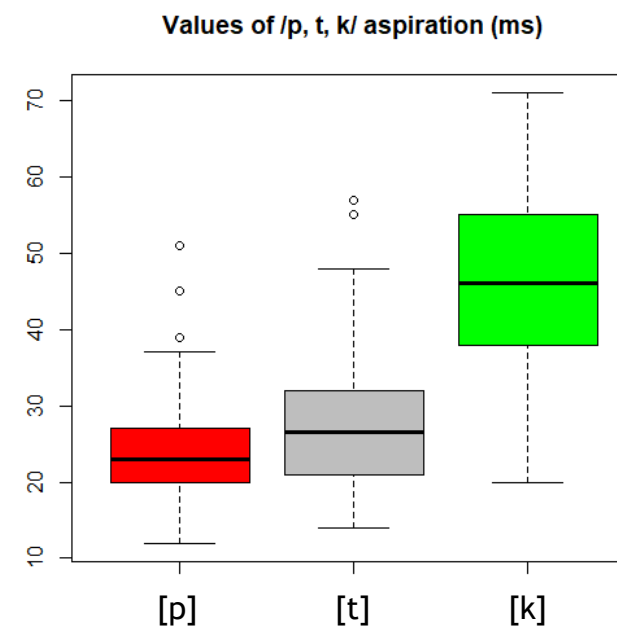
3.2. GP-s megközelítés

- ▶ *A laringális realizmus* nyelvtipológiája (vö. Iverson & Salmons, Honeybone) :
- ▶ **H-nyelvek**: aspiráló nyelvek (pl.: germán, kínai), nincs aktív zöngé zörejhangoknál
- ▶ **L-nyelvek**: zöngenyelvek (pl.: szláv, újlatin, magyar), aktív zöngé és VA

- ▶ *A laringális relativizmus* (vö. Cyran) viszont három kategóriát prediktál (Balogné Bérces):
- ▶ **h-nyelvek (jelöletlen zöngé), L-nyelvek és**
- ▶ **H-nyelvek**: (pl.: krakkói lengyel, északangol nyelvjárások)
  - Csak a H-elem terjedhet (zöngétlenedés lehetséges, zöngésülés nem)
  - Gyakori a szonoránsok előtti /s/-zöngésülés (fonetikai, nem fonológiai)
  - Nincs valódi fonológiai laringális aktivitás
  - A zöngétlen zörejhangok többnyire aspiráltak

Az olasz mint h-nyelv

- ▶ Az olasz elemezhető h-nyelvként, noha L-nyelvként tartják számon:
- ▶ A laringális relativizmus alapján olyan nyelvek is tartozhatnak a h-nyelvek közé, melyekben a *lenis* hangsor fonetikailag zöngés (pl. a svéd)
- ▶ Az olaszban a zörejhangok *lenis* sora fonetikailag zöngés, de fonológiailag nem, hiszen nem vált ki zöngésségi hasonulást.
- ▶ A zöngé főleg interszonoráns környezetben jelentkezik (vö. /s/+zengőhang), míg *fortis* zörejhang mellett sokszor „elvész” (az adatok 16%-ában „progresszív zöngétlenedés” volt tapasztalható, míg a regresszív hasonulások java része zöngétlenedés).
- ▶ Emellett a *fortis* sorban enyhe aspiráció jelenik meg:

- [p]: 24.046 ms
- [t]: 27.465 ms
- [k]: 46.123 ms

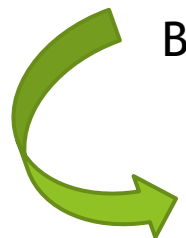

Konklúziók

- ▶ Olasz beszélők zöngés és zöngétlen zörejhangok kapcsolatát többnyire zöngésségi hasonulás nélkül ejtik.
- ▶ Az /s/ ellenben zengőhangok előtt [z].
- ▶ **Diakrón magyarázat:** A VA-nak nem volt bemenete jó ideig, ezért nem alakult ki. Az /sC/-kapcsolatokban lexikalizálódott, ám nem produktív. Szó elején azonban analogikusan megmaradt.
- ▶ **Szinkrón magyarázatok:**

A) OT: magasra rendezett hűségkorlátok, konzervatív fonológia

B) ET: az olasz h-nyelvként való elemzése

***Közös vonásuk: az olaszban „nem történik semmi”,
a mögöttes alak jelenik meg a felszínen.***

Néhány fontosabb hivatkozás

- ▶ Balogné Bérces Katalin. A News Feedem a Facebookon: fonológia alapú laringális nyelvtipológia. Megjelenés előtt in: *Nyelvtudományi Közlemények*.
- ▶ Bertinetto, Pier Marco - Loporcaro, Michele 2005. The Sound Pattern of Standard Italian, as Compared with the Varieties Spoken in Florence, Milan and Rome. *Journal of the International Phonetic Association* 35: 131-151.
- ▶ Cyran, Eugeniusz 2011. Laryngeal realism and laryngeal relativism: Two voicing systems in Polish. *Studies in Polish Linguistics* 6: 45-80.
- ▶ Honeybone, Patrick 2008. Lenition, weakening and consonantal strength: tracing concepts through the history of phonology. In Joaquim Brandão de Carvalho - Tobias Scheer - Philippe Ségéral (szerk.) *Lenition and Fortition*, Berlin, Mouton de Gruyter, 9-93.
- ▶ Huszthy Bálint 2015. Conservatività come caratteristica fonologica in sincronia. *Verbum Analecta Neolatina* 16: 243-262.
- ▶ Iverson, Gregory K. - Salmons, Joseph C. 1995. Aspiration and laryngeal representation in Germanic. *Phonology* 12: 369-396.
- ▶ Krämer, Martin 2009. *The Phonology of Italian*. Oxford, Oxford University Press.